

Міністерство освіти і науки України

Обласне методичне об'єднання
викладачів суспільних дисциплін

закладів фахової передвищої освіти
Харківської області

**ВІД ХОЛОДНОЯРСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ДО УСРР:
УКРАЇНЦІ В УМОВАХ БОРОТЬБИ ЗА
НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ**

Харків – 2021

Міністерство освіти і науки України
Обласне методичне об'єднання викладачів суспільних дисциплін
закладів фахової передвищої освіти Харківської області

**ВІД ХОЛОДНОЯРСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ДО УСРР:
УКРАЇНЦІ В УМОВАХ БОРОТЬБИ ЗА
НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ**

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ОБЛАСНОЇ НАУКОВО –
ТЕОРЕТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Харків - 2021

УДК 94 (477)

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Алексенко С.М. (голова оргкомітету) - Голова обласного методичного об'єднання викладачів суспільних дисциплін закладів фахової перед вищої освіти Харківської області. Викладач «вищої кваліфікаційної категорії», викладач - методист Харківського машинобудівного коледжу.

Гужовська З.І. - Викладач «вищої кваліфікаційної категорії», викладач - методист Відокремленого структурного підрозділу «Харківський комп'ютерно – технологічний фаховий коледж НТУ "ХПІ"»

Рибаченко І.М. - Викладач «вищої кваліфікаційної категорії», викладач - методист Відокремленого структурного підрозділу «Харківський комп'ютерно – технологічний фаховий коледж НТУ "ХПІ"»

Від Холодноярської республіки до УСРР: українці в умовах боротьби за національну ідентичність: збірник матеріалів обласної науково – практичної конференції /
[Ред. Група: С.М. Алексенко та інші].- Харків: Nova print, 2021.-
41с.

До збірника включені тези за темою обласної науково - практичної конференції, в яких розглянуто питання Від Холодноярської республіки до УСРР: українці в умовах боротьби за національну ідентичність.

Тези публікуються в авторській редакції.

29 квітня 2021 року. Харків

УДК 94 (477)

© Відокремлений структурний підрозділ «Харківський
комп'ютерно – технологічний фаховий
коледж НТУ "ХПІ", 2021

© Автори статей, 2021

© Копі – центр Nova print, 2021

УДК 94 (477) «1917/1920»

Акопян В. Е.

Науковий керівник Міненко Д. В.

Харківський державний автомобільно-дорожній коледж
Лозівська філія

Ларіон Загородній: справжній козак Холодного Яру.

*«Тарас Шевченко колись написав, що козак
– це «душа щира». Тобто навіть, якщо ти
хоробрий і сильний, але не щирий, ти не козак».*

Р. Коваль

Одним з найвідоміших отаманів Холодного Яру був і залишається Ларіон Загородній, який був реабілітований у 2016 році.

Про те, як Ларіон Загородній приєднався до холодноярців відомо мало. Але ми знаємо, що у 1919 році газета «Наша жизнь» написала, що у Златопіль прибув з загonom Ларіон Загородній з ультиматумом, в якому було три пункти.

Першим пунктом було відбудувати йому хату. Слід зазначити, що за півроку до цих подій хата Ларіона Загороднього була зруйнована, а його родина — знищена. І він вимагав відновити хоча б хату у селі Кошарці (сучасна Йосипівка). У це село він повертався завжди.

За що йому спалили хату достеменно невідомо. У ті буремні часи зруйнувати хату й повбивати людей могли взагалі ні за що. Відоме прізвище керівника карального загону — Зіньков. А от про причини акції цієї мало що відомо. Найімовірніше, загін вийшов зі Златополя, тому й претензії пред'являти Ларіон приїхав сюди. За півроку після тих подій він зібрав загін, що вже був потужною силою.

Наступні два пункти ультиматуму вимагали від євреїв здати зброю й передати її його загону. Найімовірніше, мова йшла про загоони єврейської самооборони, які формувалися після єврейських погромів, які чинили григор'євці.

Втім, у ті часи багато людей прирівнювали євреїв до більшовиків і вважали, що всі євреї — більшовики і всі більшовики — євреї. Це значно поглиблювало міжетнічні конфлікти. Тож ультиматум Ларіона Загороднього міг бути спрямований і не проти самого єврейського населення, а проти більшовиків. Та треба зазначити, що єврейські погроми Ларіон Загородній чинив також, намагаючись помститися за загибель своєї родини. Це треба пам'ятати і виправдовувати такі дії не можна. Цікаво що судили Ларіона Загороднього за антирадянську діяльність, про єврейські погроми ні слова не сказано в справі.

Чи виконали златопільці умови ультиматуму— наразі невідомо. [1, с. 45].

Ті часи були дуже складними, терор панував скрізь, проте Ларіон Загородній був далеко не маньяком. Юрій Горліс-Горський згадав, що якимось отаман відпустив червоноармійця, а той пізніше навів на них більшовиків, кілька побратимів загинули в бою. Тоді Ларіон Загородній ледь не наклав на себе руки [2, с.15].

Діяльність Ларіона Загороднього не вирізнялася розмаїттям. Набіги на села, вбивства більшовиків, перешкоджання вивезенню збіжжя, зібраного в якості продрозверстки.

Ларіон Загородній прославився кількома нюансами. Як описує більшовицький агент під псевдонімом Непитай, група Загороднього пересувалася на гарних конях, була добре озброєна (на 10 чоловік 2 кулемета), мала два прапори — національний український та червоний. Мали вони й будьонівську форму, тому наближалися до ворогів уприпул і нападали, користуючись ефектом несподіванки.

Бійці Загороднього захоплювали потяги, забирали великі партії одягу й щедро ділилися більшовицькими одностроями з іншими загонами.

У 1920—1921 він активно співпрацював з отаманами Квашою, Пилипом Хмарою, Дорошенком, холодноярцями і врешті став одним з отаманів Холодного Яру.

У 1921 році була проголошена Нова економічна політика, люди втомилися від війни, оголошено амністія, всім хотілося спокою. Багато отаманів, наприклад, брати Чучупаки, склали зброю. Через певний час їх всіх арештували й знищили [3, с.23].

Але Ларіон Загородній ні на яку амністію не погодився й боровся до кінця. Він належав до так званих «залишенців». Його взяли в результаті операції «Заповіт», у якій були задіяні два завербовані колишні вояки УНР.

Далі був суд, який тривав кілька місяців. Всі холодноярці перебували у Лук'янівській в'язниці. Вони визнали свою провину, але, не чекаючи виконання вироку, підняли бунт — під час роздачі окропу ув'язненим спочатку заволоділи револьвером одного з тюремщиків, потім вийшли в коридори, здобули рушниці.

Бій у в'язниці тривав 4 години, загинули 38 осіб. 16 повстанців завершили життя, застреливши один одного [4, с. 28].

Зараз образ Ларіона Загороднього з'явився на екранах у фільмі «Чорний ворон» за сценарієм Андрія Кокотюхи, Ларіона Загороднього згадав на сторінках художнього роману «Чорний ворон» і письменник Василь Шкляр.

З туристичною метою в Олександрівському районі збудовано дорогу до урочища Чорний ворон, звідки можна потрапити в Холодний яр... Люди все частіше пригадують історію і все більше нею цікавляться.

Література:

1. Коваль Р. Отамани Гайдамацького краю: 33 біографії. // Правда Ярославичів (Київ). 1998. С. 176.
2. Горліс-Горський Ю. Холодний Яр. Червона Калина (Львів). 1994. С. 19.
3. Мироненко Г. Родина Чучупаків. Героїзм і трагедія Холодного Яру. // Незборима нація (Київ). 1996. С. 52..
4. Коваль Р. Отаман святих і страшних. // Просвіта (Київ). 2000. С. 40.

Велентесенко Т.С.

Науковий керівник: Самойленко Т.В

Комунальний заклад охорони здоров'я «Вовчанський медичний фаховий коледж» Харківської обласної ради

Історія Холодноярської республіки – героїчний фрагмент боротьби за незалежність України в 1918—1922 рр. в документах та джерелах.

Одним з прикладів визвольних змагань за українську державність у вітчизняній історії початку ХХ ст. була новонароджена Холодноярська республіка на Чигиринщині 1918-1922 років. Її центром був Свято-Троїцький Мотронинський монастир в урочищі Холодний Яр. Дослідник історії Холодного Яру Юрій Горліс-Горський, писав: «Повстанча боротьба в околицях Холодного Яру відрізнялася від тієї ж боротьби в інших місцевостях організаційним ладом та свідомістю цілі — визволення України в широких масах. В інших районах повстання спалахували, переважно, стихійно, коли товариші починали через міру обдирати селян. Здавалося, вернулися давні козацькі часи, коли кожний хлібороб був озброєний і завжди готовий до бою». [1, с.23] Процеси Української революції 1917 р. не могли оминати цього краю. З розгортанням національного руху виникла і набрала гостроти українська громадянська війна між соціалістичним і несоціалістичним табором; хоча за своєю гостротою вона значно поступалася російській громадянській війні, все ж таки в окремі моменти (як-от під час повстання Директорії проти режиму Павла Скоропадського) вона відіграла вирішальну роль у перебігу революції в Україні. Окремо від цих всіх конфліктів тривала селянська війна проти усіх режимів, які намагалися встановити свій політичний і військовий контроль над українським селом; хоча у цьому селянському русі дуже відчутними були елементи громадянської війни та національної революції, проте його не можна просто звести ні до першої, ні до другої. [6, с.360]

Напрямок:
Холодноярська республіка.

Вивчення матеріалу, викладеного у відповідних навчальних посібниках, інших додаткових джерелах, а також спогадів свідків тих подій дають нам можливість глибоко осмислити події в Холодному Яру, знайти відповіді на низку питань, пов'язаних із даною темою. Важливими джерелами дослідження козацько-селянських революційних рухів доби УНР, до яких відносяться події Холодного Яру, є маловідомі мемуари учасників визвольної боротьби. Вони й донині залишаються одним із першоджерел історичної пам'яті. Важливі спогади залишили, зокрема, генерали Армії УНР Ю.Тютюнник, В.Петрів, П.Дяченко, О.Вишнівський, А.Пузицький, О.Удовиченко, М.Капустянський та багато ін. Іншими важливими джерелами є література художня і документальна, зокрема, книга М.Дорошенка «Стежками Холодноярськими», Б.В.Козельського «Шлях зрадництва і авантюри», Я.Водяного «Вільне Козацтво в Чигирині», спогади С.Полікши «Кубанець Уварів отаман Холодного Яру в 1919 р.»[2, с.104]

У незалежній Україні інтерес до історії Холодноярської організації відновив Роман Коваль, який перевидав роман «Холодний Яр», поділивши його на розділи, що значно полегшило читачеві сприйняття мемуарів Ю. Горліса-Горського. Окрім того Р. Коваль підготував декілька книг з історії повстанської боротьби, а також створив низку біографічних нарисів повстанських отаманів. Першу збірку документів «Героїзм і трагедія Холодного Яру», з історії Холодного Яру, видав Р. Коваль. Саме із загонів вільного козацтва, зазначав Р. Коваль, бере свої витоки військова організація повстанців Холодного Яру. Підставою для цього була сімейна легенда родини Чучупак та інформація, надана Г. Мироненко Р. Ковалеві, які й потрапили на сторінки збірки документів «Героїзм і трагедія Холодного Яру». З цих джерел стало відомо, про конфліктну ситуацію, що склалася восени 1917 р. у Мотронинському монастирі.[5, с.52]

ОБЛАСНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
*Від Холодноярської республіки до УСРР: українці в умовах боротьби
за національну ідентичність.*

Про події в Холодному Яру в добу визвольної боротьби 1917—1920х рр. широкому загалу українців стало відомо завдяки роману Ю. Горліса-Горського (справжнє прізвище Городянин) — старшини армії УНР, який під час Першого зимового походу 1919—1920х рр. захворів та лишився лікуватися в Мотронинському монастирі, що на теренах Холодного Яру.

Одужавши, він продовжив боротьбу вже в лавах повстанців. Автор роману «Холодний Яр» Юрій Горліс-Горський, згадував: «Холодний Яр обороняв українське село, був самообороною цього села від окупаційного центру міста. Холодний Яр унеможлиблював для окупанта користуватись добром українського села» [4, с.429]. Крім Ю. Горліса-Горського, про повстанців Холодного Яру писали свідки тих подій: М. Дорошенко «стежками холодноярськими», І. Лютий-Лютенко «Вогонь з Холодного Яру», С. Полікша «Уваров-отаман Холодного Яру в 1919р.» та Ю. Степовий (брат командира Олександрійської (Степової) дивізії Костя Пестушка (Блакитного) «В Херсонських степах». Їхні книги відтворюють окремі цікаві моменти з історії повстанської боротьби в Холодному Яру.

Про рішучі настрої мешканців Холодного Яру та їх ставлення до революційних процесів, що відбувалися в Україні, можемо судити зі свідчень Ю. Горліса-Горського: «Увечері приходять селяни. Точаться розмови про минуле та майбутнє. Мене дивує їхня обізнаність з історичним минулим України, національна свідомість. Розмовляють про Центральну Раду, «яка ловила гав», про Скоропадського, «який спаскудив звання гетьмана», про Коцура, «який зганьбив стару гетьманську столицю Чигирин». [1,с. 30]

На початку 1919 р. частина холодноярців сформувала курінь гайдамаків Холодного Яру, який мав жовто-синій прапор із тризубом та надписом: «Хай живе вільна незалежна Укр. Нар. Республіка». Під ним трохи перефразовані рядки поета І. Франка: «Ми поляжем, щоб славу, і волю, і честь, рідний краю, здобути тобі!». [3, с.195]

Новий етап у формуванні національної політики пам'яті починається з 2015 р., з ухваленням Закону України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті».

Напрямок:
Холодноярська республіка.

Холодноярські повстанці отримують офіційний статус «борців за незалежність України», відбувається офіційна реабілітація повстанців, традиційне вшанування пам'яті повстанців Холодного яру, яке щорічно проводиться наприкінці квітня.

Комуністичній владі так і не вдалося остаточно знищити пам'ять про повстанську боротьбу в Холодному Яру, яка в добу незалежної України стала одним із потужних чинників формування патріотизму. Прапор холодноярівських повстанців майорів на Євромайдані в Києві як свідчення незламності та свободолюбивості українського народу.

Література:

1. Горліс-Горський Ю. Холодний Яр: Документальний роман /Вступ.слово Р.Ковалю. Дрогобич: ВФ «Відродження», 2006. – С. 23, 30.
2. Коваль Р. Історія Холодноярської організації. — К.: Історичний клуб «Холодний Яр»; Кам'янець-Подільський: ПП «Аксіома», 2016. – С. 104.
3. Ковальчук М. Без переможців. Повстанський рух в Україні проти білогвардійських військ генерала Денікіна (червень 1919р.-лютий 1920р.) К.: Видавничий дім «Стилос», 2012. – С. 195.
4. Лазуренко В.М. Історія Черкащини (з найдавніших часів до сьогодення). Навч.посіб. Черкаси: «Ваш дім», видавець Дикий О.О., 2004. – С.429.
5. Мироненко Г. Родина Чучупаків // Героїзм і трагедія Холодного Яру. 1996. – С. 52.
6. Ярослав Грицак. *Нариси історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст.* [Навч. посібник]. - Київ: Генеза, 1996. – С. 360.

ОБЛАСНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
*Від Холодноярської республіки до УСРР: українці в умовах боротьби
за національну ідентичність.*

Горло С.В
Науковий керівник Орел О.С

ВСП «Житлово-комунальний фаховий коледж Харківського національного
університету міського господарства імені О. М. Бекетова»

**Василь Чучупак та його місце в подіях
Холодноярської республіки.**

В Холодноярській республіці(1922-1922) було багато отаманів та військових керівників, але серед інших можна виділити Василя Чучупака, його брати Олекса та Петро були його справжніми соратниками.

Майбутній головний отаман Холодноярської республіки Василь Степанович Чучупак народився 27 лютого (11 березня) [5] 1895 р. в с. Мельники Чигиринського повіту Київської губернії. Працював викладачем, брав участь у Першій світовій війні. В часи Української національно-демократичної революції у 1918 — 1919 рр. В. Чучупак був мельничанським сотником та медведівським курінним у складі УНР. [7]

Перший озброєний відділ – для охорони скарбів Мотронинського монастиря та рідних Мельників – на прохання ігумені сформував Олекса Чучупак. Після поразки в бою з німецькою частиною односельчани звернулися до Василя, щоб він став отаманом. Незабаром відділ самооборони переріс у полк гайдамаків Холодного Яру. Полк увесь час поповнювався, його чисельність досягала 2000 бійців станом на початок 1919 р., цього ж року влітку утворилась Холодноярська республіка, територія якої охоплювала понад 25 навколишніх сіл та мала 15-тисячну селянську повстанську армію, бійці якої називали себе козаками, а своїх командирів – отаманами [1].

4 червня 1919 року інформбюро штабу повстанців видало першу з відомих відозв до населення, закликаючи до збройного опору більшовицькій політиці «воєнного комунізму». [3]

Напрямок:
Холодноярська республіка.

Але невдовзі холодноярським повстанцям у 1919—1920 рр. довелося боротися ще й проти денікінського режиму, який встановили білогвардійці

на Черкащині. У середині листопада 1919 р. утворився Окружний повстанський комітет, який керував загонами В.Чучупака і С.Коцура. Комітет створив Військову раду, до якої увійшли В.Чучупак, С.Коцур і Шевченко. Повстанці визнавали уряд - Директорію УНР[8].

Холодноярський загін ділилося на дієву і резервну сотні, які збиралися на дзвін Мотронинського монастиря: два удари підряд – на збірку викликала дієва сотня, три удари – обидві сотні. Тричі підряд Мотрин дзвін сколихнув округу на початку літа 1919 р., закликаючи підтримати повстання отамана Григор'єва. На контрольованій повстанцях території діяв суд, який розглядав питання військової зради та виносив вироки у цих справах [8].

30 листопада 1919 р. повстанський комітет оголосив про взяття влади в Чигиринському повіті. У середині грудня 1919 р. на нетривалий час повстанці захопили Чигирин. Більшовики, взявши під контроль переважну частину території України, розпочали наступ на повстанські з'єднання Холодного Яру. Проти загонів Василя Чучупака кинули 21-шу бригаду 7-ї стрілецької дивізії Червоної Армії, але розгромити їй війська отамана не вдалося[4].

У березні 1920 р. в ході радянсько-польської війни Степова Дивізія армії УНР вигнала більшовиків з Херсону та повела вдалий наступ на захід по лінії Кам'янка – Єградівка – Ружичів – Чигирин. Зупинилась дивізія в урочищі Холодний Яр, де з'єдналась з холодноярськими збройними силами. Полк гайдамаків Холодного Яру під командуванням Василя Чучупака успішно воював і проти білогвардійців, зокрема на початку січня 1920 р. холодноярці брали участь у вигнанні їх із Черкас.

Армія УНР пішла широким фронтом на південь, а Холодний Яр розпочав підготовку до повстання. Але повстанська весна 1920 р. почалася з трагедії:

12 квітня під час бою на хуторі Кресельці, що при дорозі між Мельниками та Мотронинськом монастирем, потрапивши в оточення, Василь Чучупак застрелився. Озвірілі більшовики, дико радіючи своєму успіху, били вже мертвого отамана.

ОБЛАСНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

*Від Холодноярської республіки до УСРР: українці в умовах боротьби
за національну ідентичність.*

Поховали Василя Чучупака на цвинтарі, на самій горі. «Ховали ввечері без стрілів, без пісень, без промов», – згадував Юрій Горліс-Горський у своєму історичному романі «Холодний Яр» [2].

Таким чином, Василь Чучупак зіграв чи не головну роль військового керівника Холодноярської республіки, він та його брати Олекса та Петро займають почесне місце в історії цього славетного та героїчного формування.

Література:

1. Авторські польові дослідження Б. Легоняка; Холодний Яр. — Л., 1934.
2. Горліс-Горський Юрій «ХОЛОДНИЙ ЯР» , Львів, 1933.
3. Дорошенко М. Стежками холодноярськими (спогади): 1918—1923 рр. . Філадельфія, 1973.
4. Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2013. - 688 с
5. Універсальна енциклопедія «Черкащина»./ Упорядник Віктор Жадько. — К., 2010. — С.967 — 968.
6. <https://uain.press/blogs/vasyl-chuchupak-slavetnyj-otaman-holodnogo-yaru-1194649>
7. https://galinfo.com.ua/news/lider_holodnoyarskogo_ruhu__vasyl_chuchupak_253534.html
8. http://nsku.ck.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=289:2017-07-25-10-31-09&catid=35:2017-01-29-09-32-25&Itemid=38

Напрямок:
Холодноярська республіка.

УДК 94 (477) «1917/1920»

Єльніков Б. А.
Науковий керівник Алексенко С.М.

**Холодноярська республіка як вагома складова
Української революції 1917- 1920х рр.**

Однією з героїчних сторінок боротьби українського селянства за незалежність України в 1917- 1920-х років була історія боротьби Холодноярської організації («республіки»). У 1919 році сформувався потужний осередок селянсько-повстанського руху проти загарбників (німецьких окупантів, денікінців, більшовиків). [1, с.34]. Географічно територію Холодноярської республіки можна окреслити як територію Чигиринського повіту Київської губернії між Суботовом і Кам'янкою. В адміністративно-територіальному розрізі Холодний Яр - це 20 сіл та 12 хуторів на правому березі Дніпра на площі у 30 тис. гектарів, які розташовані на Холодноярському плоскогір'ї, оточеного Холодноярським лісом. Тут є п'ять найбільших ярів. За назвою найбільшого і найдовшого яру - Холодного - почали величати цю місцевість. Центром спротиву антиукраїнським та ворожим до селянства силам стало село Мельники (нині Кам'янський район Черкаської обл). Але слід зазначити, що чітких кордонів «республіка» не мала, а інколи терени Холодноярської «республіки» охоплювали десятки сіл сучасних Черкащини та прилеглої Кіровоградщини. [2, с.82]. Цікаво зазначити, що ця місцевість традиційно має зв'язку до волі, бо весною 1768 року з Холодноярського гайдамацького загону під керівництвом М.Залізняка розпочалася Коліївщина. [3, с.14].

Відповідно до аналізу фахівців, саме за часів Гетьманщини П.Скоропадського, влада якого спиралась на німецьку окупацію, місцеві починають супротив, бо «першою відомою акцією мельничанських козаків була реквізиція зерна, зібраного для німецьких солдатів». [2, с.90]

ОБЛАСНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

*Від Холодноярської республіки до УСРР: українці в умовах боротьби
за національну ідентичність.*

Крім того, бажання П.Скоропадського врятувати свою владу та видана ним грамота від 13 листопада 1918 р., якою скасовувалася самостійність Української держави, сприяла подальшій активізації селянського супротиву.

Відповіддю на грамоту стає скликання у Медведівці військової ради, на якій місцеві домовились про об'єднання своїх загонів та обрання старшим (отаманом) Василя Чучупака. В. Чучупак мав досвід учасника Першої світової війни та був сільським вчителем.

Центром Холодноярської республіки став Мотронин монастир, оскільки він був добре укріпленим, в ньому розміщувався штаб, шпиталь, проводилися наради, а дзвін Мотронинського монастиря був сигналом до мобілізації. Холодноярська селянська організація мала свої органи влади, військо, ідеологію, істотну підтримку місцевих мешканців. Крім військової боротьби повстанці Холодного Яру вели «інформаційну війну», тобто здійснювали агітаційну діяльність. [2, с.99].

У квітні 1919 р. В. Чучупак підняв масштабне повстання проти більшовиків. Воно було викликане не лише неприйняттям їх воєнного комунізму, а й боротьбою за гасла УНР, яку більшовики намагалися знищити. В липні-серпні 1919 р. більша частина України опинилася під владою денікінців. Але це не стосувалося Холодного Яру. Мешканцям сіл, які потрапили до теренів «республіки», існування військової організації Холодного Яру забезпечувало захист від сваволі окупантів, що гарантувало безпеку життя, волі, збереження результатів праці. А для армії УНР це була територія слугувала надійним тилом.

Крім того, повстанці здійснюючи напади на залізниці, цукрові заводи, великі міста під своїм державним прапором. Через це запекла боротьба холодноярців стала відомою і у 1920 р. більшовицьке керівництво визнало українських повстанців серйозним та небезпечним ворогом. Й. Сталін видав наказ про боротьбу з повстанством "на Україні". Саме 18 березня 1920 р., після бою на хуторі Кресельці, оточений, застрелився отаман В. Чучупак, а начальник штабу його брат Петро був закатований більшовиками.

Напрямок:
Холодноярська республіка.

Ці втрати значно послабили холодноярців, яким протягом тривалої боротьби бракувало людей із військовим досвідом та організаційними здібностями.

27 вересня 1922 року, на Великій Раді Отаманів, було влаштовано засідку більшовиків. Понад 30 найвідважніших бійців Холодного Яру потрапили до Лук'янівської в'язниці. Показовий судовий процес та розстріл планувався навесні 1923 р. Але холодноярці в лютому 1923 р. підняли повстання та загинули в бою, зірвавши суд над українськими повстанцями. Проте окремі загони, зокрема, Чорного Ворона (Іван Черноусенко), продовжували боротьбу ще декілька років.

Література:

1. Мельниченко В.М. Події Української революції 1917-1921рр. на Черкащині в мемуарах державних і військових діячів./ Серія «Історичні науки».- 2017. – С. – 31-38.
2. Митрофаненко Ю. Холодний Яр в історії Української революції 1917-1920-х рр.: історіографічна традиція та сучасні інноваційні осмислення/ Український визвольний рух. - 2016.-№21. – С.81-116.- Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uvr_2016_21_6
3. Дахно І.І. Холодний яр// Наукові праці МАУП.- 2012. Вип..4(35).- С.14-19.

УДК 94 (477) «1917/1920»

Левченко Д.О.

Викладач суспільних дисциплін
Харківський радіотехнічний коледж

Холодноярська республіка як приклад самоорганізації української громади

Коли в 1918 році був сформований невеличкий загін який складався с 22 людей для захисту Мотронинського монастиря ніхто не міг подумати що цей невеличкий загін перетвориться на цілу армію, а навколишні села

ОБЛАСНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

Від Холодноярської республіки до УСРР: українці в умовах боротьби за національну ідентичність.

об'єднуються в цілу республіку яка проіснує до 1922 року і буде останнім незалежним осередком на українських теренах.

Яким чином селяни навколо холоднорського лісу змогли побудувати ну якщо не державу, хоча це утворення і називалося республікою все ж це більше нагадувало добре організоване об'єднання селянських громад, яке складалося з мешканців 25 сіл і мало близько 15-тисячну селянську повстанську армію, яка дуже вдало воювала проти більшовиків та денікінців, та надавала суттєву підтримку армії УНР, і все це на території Наддніпрянської України яка входила до 1917 року до складу Російської імперії з її абсолютною монархією, з її повною забороною всього українського та жорстко централізованим способом управління.

Нагадаю, що всі українські козацькі автономії були знищені наприкінці XVIII століття. Запорізька січ була зруйнована в 1775 році, автономія гетьманщини знищена в 1781 році, а на додаток в 1783 році було запроваджене кріпацтво. І не дивлячись на більш ніж столітнє перебування в рамках імперії холоднорцям вдалося відродити достатньо ефективне територіальне утворення, причому утворити його не згори за наказом, а з низу використовуючи форми народовладдя простих селянських громад, прямо так само як в своїх творах описував Михайло Петрович Драгоманов який був великим прихильником самоврядування громад і децентралізованої влади.

Безумовно можна виділити декілька чинників які призвели до такої ефективності холоднорської республіки в буремні часи української революції.

Першим достатньо потужним фактором це історична традиція яка не зникла в умовах перебування в імперії. Територія республіки знаходилася у межах Чигиринського повіту Київської губернії з давною козацькою та гайдамацькою історією. Бійці селянської армії називали себе козаками, а своїх командирів — отаманами (на згадку про військову традицію козаччини).

Напрямок:
Холднорська республіка.

Ну а другим фактором який безумовно вплинув на формування республіки це те що ідеї абсолютної монархії вже відходили в минуле на початку ХХ століття і на перший план виходили концепції які будувалися на принципах демократії та самоврядності. Лідери холодноярської республіки брати Чучупаки як відома були людьми освіченими, до першої світової обидва вчителювали та не могли не знати про новітні тенденції.

Таким чином холодноярська республіка дає нам чудовий приклад самоорганізації селян Чигиринського повіту на яку вплинула як історична традиція козаччини, так і новітні демократичні ідеї.

Література:

1. Героїзм і трагедія Холодного Яру. — К.: Поліфаст, 1996
2. Горліс-Горський Ю. Холодний Яр. К.—Вінниця, 2011
3. Лютий-Лютенко І. Вогонь з Холодного Яру (спогади). Детройт, 1986
4. Михайло Драгоманов. Вибране. — Київ: Либідь, 1991

УДК 94 (477) «1917/1920»

Плясуля К.В.

Науковий керівник Миронова Т.Б.

Харківський обласний медичний фаховий коледж

Холодноярська республіка як форма самоорганізації

українського народу

Українська революція, що розпочалася у березні 1917 року, активізувала українські національні сили. В процесі революції сформувалася ідея державної незалежності, прискорився процес становлення української політичної нації, формування національної еліти. Але українцям прийшлося в 1917-1921 роках свою державність відстоювати, воювати з німецькими,

ОБЛАСНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

Від Холодноярської республіки до УСРР: українці в умовах боротьби за національну ідентичність.

білогвардійськими, радянськими окупантами. Часто в умовах слабкої центральної влади, український народ показував яскраві приклади самоорганізації.

Одним з таких прикладів є історія Холодноярської республіки.

Почалась історія Холодного Яру в 1917 році з загону с. Мельники, який на прохання ігумені Мотрониного монастиря створив і очолив місцевий вчитель Олекса Степанович Чучупак. Саме цей загін, до якого увійшли місцеві жителі, дав початок бойовій організації в селі Мельниках. Спільними зусиллями Мотронинський монастир вдалося захистити і відтоді й аж до 1921 р. він перебував під надійним захистом українських повстанців.

5 квітня 1919 р. у Мотронинському монастирі було проголошено Холодноярську Республіку. Республіка, що виникла з загону самооборони в 22 особи, згодом охоплювала територію понад 25 навколишніх сіл, 30 тис гектарів земель сучасної Черкащини та Кропивниччини. Мала близько 15-тисячну селянську повстанську армію, бійці якої називали себе козаками, а своїх командирів — отаманами (на згадку про військову традицію козаччини).

На початку 1919 р. на цих теренах вже склалася своєрідна організація, яку сучасні дослідники називають Холодноярською республікою. Вона мала свої органи влади, військо, ідеологію, широку підтримку місцевих мешканців, прагнула розширити свій вплив за рахунок інших сіл, контактувала з різноманітними повстанськими загонами української орієнтації, які діяли в цьому районі. Авторитет Холодного Яру визнавали чимало повстанців.

Вища влада належала отаману. Першим вважають В. Чучупаку. При військовій організації існував штаб. Діяв повстанком на чолі з членом Центральної Ради Л. Панченком, який координував дії повстанців. Отаман скликав раду, на якій обговорювалася тактика дій повстанців в залежності від стратегічної ситуації навколо Холодного Яру. Рішення ради також стосувалися участі повстанців у спільних військових акціях, які вимагали координації зусиль. На території організації діяв суд, який розглядав питання військової зради та виносив вироки у цих справах.

Напрямок:
Холодноярська республіка.

Холодноярці навіть вели пропагандистську роботу. Звернення "Брати селяни і козаки" від 4 червня 1919 року було прийняте від імені "інформаційного Бюро Штабу Загону Холодного Яру". Його уривок

наводить Роман Коваль: «... хто любить спокій, хто любить волю, хто любить свій рідний край, хай зараз же іде козаком до Холодного Яру, хай буде дійсно козаком. Хто має зброю, забирай її з собою, хто ж такої не має, але почуває себе здатним до козацтва, хай іде до нас. Гуртом скоріше здобудемо зброю. Знайте, брати, що Холодний Яр дійсно буде нашим оплотом і він одіб'ється од усіх ворогів... "[1]

Участь місцевих селян не обмежувалася збройною боротьбою у лавах полку гайдамаків Холодного Яру, який у 1920 р. було переформовано у бригаду. Селяни виконували роль розвідників, постачали повстанців хлібом. У Мотрониному монастирі розміщувався штаб, шпиталь. Села були поділені на сотні і за ударами Мотрониного монастиря мусили стати до зброї.

У червні 1919 р. холодноярці навіть розробили власний проект Конституції УНР під назвою «Начерк Проекту Державного законоладу для Української Трудової республіки». Його автор – доктор О. Копцюх.. Конституція втілювала ідею демократичної соборної України, яка буде розвиватися як багатонаціональна соціальна держава, де влада зобов'язана опікуватися своїми громадянами з дня їхнього народження до смерті.[2, с.167]

Головною метою Холодного Яру була боротьба за незалежність України з її ворогами: червоними, білими. Холодноярці ніколи не були анархістами, завжди підтримували Директорію УНР та її збройні сили

Для мешканців сіл існування Холодного Яру означало недопущення сюди окупантів, що гарантувало безпеку життя, волі, результати праці. Для армії УНР організація Холодного Яру була територією, яка надавала підтримку її воякам, слугувала надійним тилом для війська.

Вплив Холодного Яру не обмежувався лише Черкащиною. Владу Холодноярської республіки визнавали й прибережні села, вгору по Дніпру до Черкас, чигиринські села, що розкинулися на берегах Тясмину.

Повстанці воювали з чорним бойовим прапором, на якому було вишите гасло: «Воля України або смерть», а республіка Холодного Яру проіснувала до 1922 року. У зв'язку з неможливістю перемогти бунтівних отаманів, у ЧК розробили спеціальну операцію з їх ліквідації, заманивши їх у пастку. Більшовики перемогли, окупували Україну. Але спротив продовжувався до кінця 20-х років, «... переважно в нічний час і в глухих закутинах української землі - лісах, болотах, дніпровських островах, віддалених хуторах і селах - вона, нічна влада Директорії, була реальною, караючою, і змушувала окупантів рахуватися з собою до кінця 1920-х років...», [1]

Сьогодні ми не тільки вшановуємо пам'ять холодноярців, а й вивчаємо їхній безцінний досвід самоорганізації, такий актуальний в наш час.

Література:

1. Коваль Р. Начерк до історії Холодноярської організації 1917 - 1922 років URL:
https://web.archive.org/web/20130625141850/http://unknownwar.info/holodniy_yar/hy_naris.html
2. Єфремова Н.В. Розвиток конституційно-правової думки на прикладі «Нечерка проекту державного закон ладу для української трудової республіки» О.Копцюха URL:
http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6432/%D0%84%D1%84%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20Prav_zhyt_2012_T1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. Капелюшний В.П., Коваль О.Ф. Незламна і нескорена: національна еліта в Українській революції 1917–1921 років. Історіографічний нарис.

Монографія. – К.: «Інтерсервіс», 2018. – 480 с.

4. Митрофаненко Ю.С. Воля України або смерть! Холодний Яр в історії Української революції 1917 - 1920-х рр. URL:

<http://timso.koippo.kr.ua/blogs/index.php/Mitrofanenko/title-257>

Напрямок:

Холодноярська республіка.

УДК 94 (477) «1917/1920»

Ципкіна А.С.

Науковий керівник Орел О.С.

ВСП «Житлово-комунальний фаховий коледж Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова»

Іван Деркач та його роль в Холодноярській республіці.

Однією з найяскравіших сторінок визвольної боротьби в Україні є оспіваний Шевченком Холодний Яр. Це не просто місцевість на території сучасної Черкаської області, де віками точилася завзята боротьба за волю й долю, а живий приклад, як «невеликі числом, але сильні духом — можуть успішно боротися з незрівнянно сильнішим ворогом» [1; 5]. Що ж це за така Холодноярська республіка? Хто ж він, її отаман Іван Деркач?

«Холодноярська республіка», що утворилась влітку 1919 року в Чигиринському районі Черкаської області, була невизнаним державним утворенням і навіть мала свої національні символи: жовто-блакитний прапор УНР та чорний прапор Холодного Яру, на якому було написано: «Воля України — або смерть!». Вона досить довго протрималася в боротьбі з більшовиками за встановлення влади в Україні (аж до 1922 року).

У 1918—1922 роках православний Мотринський монастир став осередком українського повстанського руху проти загарбників (німецьких окупантів та російських «білих» і «червоних» інтервентів), який очолювали брати Чучупаки [3].

Після смерті Головного отамана Василя Чучупака отаманом Холодноярської республіки стає його сподвижник Іван Деркач (псевдо Чорнота).

Народився Іван Деркач в селянській родині поблизу Жаботина на Київщині (Черкащині). Був активним учасником національного повстанського руху. До 1920 року — член Холодноярського повстанського руху.

На початку 1920 року — заступник Головного отамана Холодного Яру Василя Чучупака [4]. У квітні 1920 року очолив Холодноярську організацію. Керував збройними силами Холодного Яру під час повстання весни — осені 1920

року. 8 вересня 1920 року — на з'їзді повстанських отаманів у Чигирині був обраний членом Окружного повстанського комітету.

На конференції повстанців, що відбулася 24 вересня 1920 року в селі Медведівці, Іван Деркач передав свої повноваження Костю Пестушку (Степовому-Блакитному), отаману Олександрійської (Степової) дивізії, якого в цей день було обрано Головним отаманом Холодного Яру і околиць. Деркач залишився командиром «Холодноярської бригади» (у яку переріс полк гайдамаків Холодного Яру)[5]. 25 вересня 1920 року на Івана Деркача здійснив замах співробітник НК. Деркача було тяжко поранено і «Холодноярську бригаду» очолив Іван Петренко.

Отамани Холодного Яру та Чорного Лісу мали сильний авторитет та значну підтримку місцевого населення. Через неспроможність перемогти бунтівних отаманів, в НК розробили ряд спеціальних операцій з нейтралізації українського визвольного руху та знищення повстанських отаманів.

Радянські спецслужби з метою нейтралізації керівників Холодноярської республіки пообіцяли амністію отаманам та козакам ,якщо вони здадуться без бою. Але, звичайно, обіцянка виконана не була. Іван Деркач піддався на цю «амністію»,а за ним - отамани Іван Петренко, Василенко, Олекса Чучупак, Семен Чучупак і ще більш ніж 20 отаманів і 76 простих козаків [4]. Після цього «амністовані» отамани звернулися з листом до отаманів Хмари, Загороднього, Залізняка та інших із закликом припинити боротьбу та перейти на бік радянської влади.

Більшовики з самого початку планували знищити «амністованих» отаманів, але не робили цього аж до листопада 1921 року, коли вже почали

ліквідувати не тільки отаманів, а й увесь повстанський, «підозрілий» і співчуваючий елемент у районі Холодного Яру [4].

Іван Деркач імовірно був розстріляний чекістами наприкінці 1921 року.

Напрямок:
Холодноярська республіка.

Таким чином, Іван Деркач (псевдо Чорнота) був одним з найвідоміших отаманів та керівників збройних сил Холодноярської республіки. У квітні-вересні 1920 року відбулося найбільше повстання холодноярців проти більшовицької влади, і саме в цей час він був керівником цієї організації.

Отже, Іван Деркач був керівником антибільшовицької фази Холодного Яру, і саме тому більшовицькі спецслужби його ліквідували навіть після того, як обіцяли амністію.

Щодо вшанування пам'яті. На честь Івана Деркача в Черкасах існує провулок Отамана Деркача. У селі Мельники у 2003 році відкритий пам'ятник «Героям Холодного Яру», який вшановує всіх холодноярських повстанців. Загалом у 1918-1922 роках у боротьбі за Українську державу загинуло 430 повстанців - уродженців села Мельники.

Слід зазначити, що завдяки історичному роману Юрія Горліс-Горського «Холодний Яр» слава про отаманів Холодноярської Республіки — осередку українського повстанського руху проти загарбників (німецьких окупантів та російських «білих» і «червоних» інтервентів) дійшла до наших днів [6]. Кожен із нас повинен знати історію свого народу, своєї держави, знати героїв. Нам потрібні ці знання і досвід - і в цьому полягає найголовніше призначення історичної спадщини.

Література:

1. Горліс-Горський Ю.Ю. Холодний Яр: Документальний роман. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2006.
2. <https://www.udau.edu.ua/ua/news/xolodnoyarska-respublika-geroyichna-storinka-borotbi-ukrayinskogo-narodu-za-derzhavnist.html>
3. https://uk.wikipedia.org/wiki/Холодноярська_республіка
4. https://uk.wikipedia.org/wiki/Деркач_Іван_Тимофійович

5. <https://vseosvita.ua/library/statta-z-istorii-ridnogo-krauder kac-ivan-timofijovic-310405.html>

6. [https://uk.wikipedia.org/wiki/Холодний_Яр_\(роман\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Холодний_Яр_(роман))

Напрямок:

Українське національне відродження в УСРР.
Націотворчі процеси в 20 – х роках ХХ століття в умовах
трансформації «націонал - комунізму» .

УДК 94 (477) «1921/1991»

Гайденко С. В.

Науковий керівник Калита І. А.

Харківський державний політехнічний коледж

Битва за українізацію. Діяльність О. Шумського на посаді народного комісара освіти у 1924 – 1927 рр.

З початком 1920-х років більшовики змушені були йти на певні компроміси із суспільством. Вони скасовують непопулярний «воєнний комунізм» з його примусом і експропріаціями майна.

У березні 1921-го проголошено нову економічну політику (НЕП). Наступним кроком стає утворення у грудні 1922-го СРСР. Україна отримує статус нехай і формальної, але державної одиниці. Це – окрема адміністрація, територія, державні і громадські структури.

У квітні 1923р. XII з'їзд РКП(б) постановив почати політику коренізації, яка в Україні отримала назву «українізації».

Першого жовтня 1924 р. О. Шумського призначають народним комісаром освіти України. Колишній есер і боротьбист стає на чолі потужної комуністичної структури.

Для нього це шанс легально сприяти тому, до чого прагнули і за що билися боротьбисти – розбудові УСРР з виразним українським культурно - політичним обличчям, адже нарком, відповідав щонайменше за три сфери. По-перше, це проведення «українізації» навчальних закладів – від шкіл до вишів. По-друге, забезпечення того, щоб українська мова була мовою не лише народу, а стала мовою всієї створеної більшовиками в Україні держави, всіх її структур, діловодства, мовою партійно-державного апарату.

По-третє, це розвиток української культури та культур інших народів в Україні [3, с. 117].

ОБЛАСНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
*Від Холодноярської республіки до УСРР: українці в умовах боротьби
за національну ідентичність.*

Проведення «українізації» стало ключовою справою Олександра Шумського як наркома освіти, а його праця в галузі шкільництва виявилася дуже результативною – до 1927 р. в Україні було вже 80,7% шкіл із рідною мовою викладання [1, с. 191].

Проте чиновники і партапаратники не поспішали українізуватися – фактично всі були ЗА українізацію, але на практиці дуже і дуже малий ефект. І тут на допомогу прийшов діяч, який невдовзі відіграє фатальну роль у долі Олександра Шумського.

У 1925 р. КП(б)У очолив 32-річний єврей з Київщини Лазар Каганович. Він на початку сприяв проведенню «українізації» в тих межах, які цій політиці відводив Сталін [3, с. 122].

Проте процес починає виходити з-під партійного контролю. Культура починає бути схожою на духовну індустрію. Формується національна урбаністична культура. З'являються нормальні видавництва.

Літературна продукція та періодика дістають значно ширшу, ніж будь-коли, аудиторію. Зріс рівень освіти цієї аудиторії. Вперше в літературі з'явилася велика кількість письменників та інтелектуалів, чия діяльність позначена небувалим спалахом творчої активності.

Микола Хвильовий, якого самі письменники визнають лідером тогочасного культурного процесу, своїми епатажними памфлетами провокує дискусію.

За підтримки Шумського й інших посадовців вона виходить за рамки літератури [3, с. 127].

Проте Сталін таке терпіти не збирався і починає наступ на українське відродження. Спочатку під його критику попав М. Хвильовий, а потім і О. Шумський, який ще у жовтні 1925-го звертається до Сталіна (з яким був знайомий з часу громадянської війни) із проханням дати українцям можливість самим собі обирати лідерів.

О. Шумський вважав, що українізація проходить надто повільними темпами, що Л. Каганович приділяє цьому питанню надто мало уваги, він також порушив перед Сталіним питання про усунення з України Кагановича [2, с. 63].

Напрямок:

Українське національне відродження в УСРР.
Націотворчі процеси в 20 – х роках ХХ століття в умовах
трансформації «націонал - комунізму» .

Останній смертельно ображений і розгортає галасливу кампанію проти Шумського, обвинувачує його у формуванні «національного ухилу».

1926 р. на засіданні політбюро він фактично обвинувачує наркомат освіти в українському націоналізмі, оскільки, мовляв, утискалися права національних меншостей в Україні.

На початку 1927 р. Каганович констатує неймовірний розвал у роботі наркомату освіти [3, с. 141].

Не чекаючи офіційного звільнення, амбітний Шумський подає заяву про відставку.

Та засудження Хвильового, Шумського, Волобуєва було тільки початком наступу Москви на українське відродження, ідеологічною підготовкою до остаточної розправи над українізацією, яку мали довершити каральні органи за дорученням партії [1, с. 194].

У 1933 р. О. Шумського заарештують і засудять, а Україна вступить у затяжну і трагічну фазу тотальної русифікації, коли перехід на російську мову означав демонстрацію політичної благонадійності і лояльності до сталінського режиму.

Література:

1. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ ст.: Нариси політичної історії. – К.: Либідь, 1993. – 228 с.
2. Мейс Д., Панчук М. Український національний комунізм. Трагічні ілюзії. Монографія. – К.: ІНВіП, 1997. – 81 с.
3. Шаповал Юрій. Олександр Шумський. Життя, доля, невідомі документи: дослідження, архівні матеріали. – Київ – Львів: Україна модерна, Укр. пропілеї, 2017. – 742 с.

ОБЛАСНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
*Від Холодноярської республіки до УСРР: українці в умовах боротьби
за національну ідентичність.*

УДК 94 (477) «1921/1991»

Гусейнова З.Н.

Науковий керівник Яковенко К.П.

Харківський обласний медичний фаховий коледж

Філософія в радянській Україні (20-ті початок 30-их років)

На початку ХХ ст. в українській філософії має місце широкий спектр течій: від позитивістського заперечення філософії до релігійно-теїстичної проблематики. Але все ж можна виокремити спільні риси, такі як: співзвучність загальним тенденціям розвитку європейської філософії, особлива увага до проблем пізнання, усвідомлення особливого місця та ролі філософії в культурі. Ці риси характеризують філософське життя України на початку ХХ ст.

20-ті початок 30-х років для представників професійної філософії позначені неоднозначними процесами. Нова влада бере курс на рішуче впровадження ідеологічної одностайності, що не припускала відступів від офіційно-декретованої позиції, що пізніше буде названо Сталіним «марксистсько-ленінською філософією». «Це утворення-марксистсько-ленінська філософія-виявляє абсолютну нездатність до діалогу з будь-якою ідеєю, яка виходила б за межі філософії діалектичного та історичного матеріалізму. Такі погляди проголошувались буржуазними» [1, с.328]. На виконання цієї настанови ліквідовуються університети як «цитадель ворожої буржуазно кадетської професури» і створюються «інститути народної освіти». Але настанова на дезінтелектуалізацію та дегуманізацію нового

покоління інтелігенції впродовж 20-х років не змінила реального стану справ у філософії. Треба було підготувати кадри майбутніх марксистів-леніністів які б здійснили трансформацію філософського вчення Карла Маркса до умов тоталітарної радянської держави.

ОБЛАСНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
*Від Холодноярської республіки до УСРР: українці в умовах боротьби
за національну ідентичність.*

В 1921 р. у Харкові створюється кафедра марксизму-ленінізму з філософсько-соціологічною секцією філософського аналізу.

Серед філософів помітними постатями, що працювали в Українському інституті марксизму-ленінізму були С.Семковський і В.Юринець.

На основі цієї кафедри на початку 1923 р. був створений Український інститут марксизму-ленінізму. До діяльності залучаються філософи які стояли на позиціях марксизму, але прагнули в межах марксизму лишатись на рівні професійного

Семен Юлійович Семковський (Бронштейн) (1882-1937). С.Семковський активно працює у галузі філософських досліджень в установах Києва та Харкова. Його філософські інтереси охоплюють питання зв'язку філософії та природознавства. В монографії «Теорія відносності й матеріалізм», яка була видана в 1924р., С.Семковський намагається осмислити теорію А.Ейнштейна. Також йому належить кілька

інших праць і один з перших підручників з філософії марксизму. Його книги, збірки статей та хрестоматії перевидавалися неодноразово.

Яскравою і високоерудованою особистістю був академік Української академії наук В.О.Юринець (1891-рік загибелі не відомий). Праці В.Юринця присвячені проблемам теорії всесвітньої та сучасної зарубіжної філософії, зокрема феноменології Е.Гуссереля, психоаналізу З.Фрейда. Особливу увагу заслуговують його праці: «Філософсько-соціологічні нариси» (1930р.); «Павло Тичина. Спроба критичного аналізу» (1928р.). Філософ активно працював в галузі проблем філософії культури, естетики.

Слід також згадати Миколу Хвильового (Миколу Івановича Фітільова) (1893-1933), який на той час був одним із популярніших українських письменників.

Він, не будучи професійним філософом, у серії памфлетів, об'єднаних в цикли «Камо грядеши?» та «Думки проти течії» розробляє свою історіософську концепцію «Азіатського ренесансу», яка ґрунтується на концепціях циклічного розвитку культури О.Шпенглера та М.Данилевського.

**Українське національне відродження в УСРР.
Націотворчі процеси в 20 – х роках ХХ століття в умовах
трансформації «націонал - комунізму» .**

М.Хвильовий стверджує, що новий духовний імпульс для відродження «втомленої» культури Європи з'явиться зі Сходу, а передавачем цього імпульсу може бути тільки культура західноєвропейського типу-а саме, культура українська. «Микола Хвильовий моделює цілісне «національне Я», подає концепцію національного мікрокосму, що свідчить про народження в українській культурі доби «Розстріляного Відродження» модерного національного мислення». [3, с.136]. Історіософія Хвильового являє собою спробу розв'язати чи не найголовніше питання української культури-питання про місце та роль України в світовому історико-культурному процесі. Наприкінці 20-х років у радянському союзі, а отже і в радянській Україні, розпочалася дискусія між «механістами» і «діалектиками». Це була остання спроба творчого обговорення проблем філософії. Дискусія завершилась фізичним винищення і механістів, і діалектиків.

Література:

- 1.Горський В.С. Історія української філософії. Навчальний посібник-К.: Наукова думка. 2001-367с.
- 2.Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ-ХХ ст.-К.: Генеза, 1996-356с.
- 3.Левіна В.І. Концепція «Азіатського ренесансу» М.Хвильового як філософія культури. Вісник ХНУ ім.. В.Н.Каразіна-№615- с. 132-135.
- 4.Шудрик І.О. Історія філософської думки в Слобідській Україні: монографія. – Х., 2012-423с.

ОБЛАСНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
*Від Холодноярської республіки до УСРР: українці в умовах боротьби
за національну ідентичність.*

УДК 94 (477) «1921/1991»

Данько Н.В.

Науковий керівник Обченко О.М.

Харківський машинобудівний коледж

Літературна дискусія 1925-1928 р.р. та її значення для національно-культурного відродження в УСРР

Літературна дискусія – дискусія, під час якої порушено важливі літературні та онтологічні проблеми: бути чи не бути українській культурі і нації повноцінними суверенними явищами у світовому контексті. Революція 1917 року та поразка УНР суттєво змінили загальну парадигму мислення. Зі зміною політичної системи з'явилась потреба у культурі, яка б обслуговувала і осмислювала цю систему. Тоталітарний характер нововстановленої більшовицької влади так чи інакше передбачав підконтрольність нової культури політичній системі.

Дискусія виникла через глибокі розходження у розумінні природи і мети художньої творчості серед українських письменників, ідейну і політичну конкуренцію літературних організацій. Приводом до неї стала стаття Миколи Хвильового «Про „сатану в бочці“, або про графоманів, спекулянтів та інших просвітян», яка була спрямована проти низкопробної «червоної графоманії», що була написана у відповідь на виступ «Про критику і критиків у літературі» початківця Григорія Яковенка.

На той час у засобах масової інформації поширилася думка про те, що "трудящі, які звільнились від соціального гніту", можуть, за наявності в них лише бажання, оволодіти літ. технікою та письменницькою майстерністю. Підґрунтям цієї думки була теза, що для ради письменника потрібен не

літературний талант, а вміння віддзеркалювати свідомість пролетаріату, творити "класово чисту" літературу. М.Хвильовий піддав критиці таку "баналізацію творчості" й заявив про свою орієнтацію на "психологічну" Європу. У той самий час, як розгорілася літературна дискусія, в керівництві КП(б)У йшли жорсткі суперечки навколо українізації політики.

Напрямок:

Українське національне відродження в УСРР.
Націотворчі процеси в 20 – х роках ХХ століття в умовах
трансформації «націонал - комунізму» .

Сталінські політичні оцінки заяв О.Шумського та літературної творчості М.Хвильового дали можливість Л.Кагановичу розпочати активну боротьбу з українськими митцями та з українським національним рухом. При обговоренні сталінського листа, а також у подальших офіційних заявах Л.Каганович не раз підкреслював, що для компартії національний рух – не самоціль, а один з етапів, шаблів на шляху до соціалізму.

20 листопада 1926 політбюро ЦК КП(б)У звільнило "за політичні помилки" М.Хвильового та М.Ялового від обов'язків редакторів журнал "Червоний шлях". Під тиском Л.Кагановича та колег з політбюро ЦК КП(б)У О.Шумський у виступі 25 листопада 1926 на партійних зборах наркомату освіти УСРР заявив, що М.Хвильовий у полеміці й пошуках шляхів розвитку укр. к-ри несподівано став на бік українського націоналістичного табору та своєю формулою "Від Москви до Європи" надав йому політичне гасло.

Добившись від О.Шумського такого визнання, Л.Каганович посилив критику "українського буржуазного націоналізму". На об'єднаному пленумі ЦК і Центральної контрольної комісії КП(б)У (26 лютого – 3 березня 1927) він заявив про особливу загрозу укр. націоналістичної ідеології, шовінізму, представником якого став М.Хвильовий. Дії письменника нібито підтримував О.Шумський, який "кращих комуністів із середовища українців, які працюють над здійсненням лінії партії, назвав "презренними малоросами, зрадниками продажними"". Хоча О.Шумський, згідно зі стенограмами його промов, такого не говорив, його зняли з посади, через кілька днів він виїхав з України. М.Хвильовий, урешті-решт, під тиском публічно зрікся своїх поглядів. Добившись від О.Шумського такого визнання, Л.Каганович посилив критику "українського буржуазного націоналізму". На об'єднаному

пленумі ЦК і Центральної контрольної комісії КП(б)У (26 лютого – 3 березня 1927) він заявив про особливу загрозу укр. націоналістичної ідеології, шовінізму, представником якого став М.Хвильовий.

ОБЛАСНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
*Від Холодноярської республіки до УСРР: українці в умовах боротьби
за національну ідентичність.*

Дії письменника нібито підтримував О.Шумський, який "кращих комуністів із середовища українців, які працюють над здійсненням лінії партії, назвав "презреними малоросами, зрадниками продажними". Хоча О.Шумський, згідно зі стенограмами його промов, такого не говорив, його зняли з посади, через кілька днів він виїхав з України. М.Хвильовий, урешті-решт, під тиском публічно зрікся своїх поглядів.

Після ліквідації ВАПЛІТЕ розпочався третій, інертний етап дискусії, що тривав до початку 1930-х рр. (хоч офіційно її межами визначено 1925–28), для якого характерний пафос «класової ненависті», взаємозвинувачення письменників і критиків, що позначилося й на тогочас. памфлетах М. Хвильового. Літературна дискусія 1925–28 не могла розв'язати важливих для українців онтологічних й екзистенційних питань не тільки через підміну понять, а й з огляду на поєднання на 2-му і 3-му етапах несумісність націоналістичних та комуністичних основ, тому стала одним із перманентних відроджень.

Література:

2. Торонто, 1986. Т. 5; Ковалів Ю. Літературна дискусія 1925–1928 рр. К., 1991;
3. Івашко В. Микола Зеров і Літературна дискусія (1925–1928) // 20-і рр.: літ. дискусії, полеміки: Літ.-крит. ст. К., 1991;
5. Шкандрій М. Модерністи, марксистки і нація: Укр. літ. дискусія 1920-х рр. К., 2006;
6. Ковалів Ю. Історія української літератури: У 10 т. Т. 3. Кін. ХІХ – поч. ХХІ ст.: У сподіваннях і трагіч. зламах. К., 2014.

Напрямок:

Українське національне відродження в УСРР.
Націотворчі процеси в 20 – х роках ХХ століття в умовах
трансформації «націонал - комунізму» .

УДК 94 (477) «1921/1991»

Рюма О.С.

Науковий керівник Смолянова О.В.

Лозівська філія Харківського державного автомобільно-дорожнього
коледжу

Феномен української радянської філософії

Період розвитку української філософії 20–30-х років один із найменш досліджуваних і неоднозначних у вітчизняній історіософії ХХ століття. Тому його вивчення, є історичним відрізком часу коли була штучно сформована та популяризована політична та культурно-ідеологічна доктрина, в руслі якої можливими були будь-які наукові (у тому числі і філософські) дослідження. Цією доктриною виступила радянська філософія, яку можна розглядати як наслідок «кращих традицій» радянської ідеології як такої.

Не дивлячись на такий стан справ, можна з упевненістю стверджувати, що, крім тотального домінування марксистсько-ленінської ідеології, паралельно формувалися та еволюціонували національні філософські традиції як України, так і решти радянських республік. Слід зазначити, що вони були «розчинені» в «єдино правильній» марксистсько-ленінській філософії, яка тяжіла у своїй еволюції до «звання» тоталітарної ідеології з усіма наслідками, які випливали з цього факту. Саме тому основні ідеї національних філософських традицій слід виокремлювати з цієї колись системи радянської філософії-ідеології.

Говорячи про феномен радянської філософії, слід зазначити, що у сучасній українській філософській проблематиці дедалі частіше піднімається це питання. Адже розглядаючи думки українських науковців, які були причетні до дослідження даної проблематики, а головне до їх висновків стосовно самого поняття «радянська філософія», їх було і є не так багато.

Наприклад, В.Гусев, один із дослідників феномену радянської філософії, зауважує, що зазвичай у коло зацікавлень істориками філософії

потрапляють події, які уже мають власну історію. Тому, на думку дослідника, стосовно радянської філософії повинно пройти ще декілька десятиріч, перш ніж можна буде приступати до її об'єктивного аналізу. Відтак феномен радянської філософії можна аналізувати лише в історичному контексті.

ОБЛАСНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

Від Холодноярської республіки до УСРР: українці в умовах боротьби за національну ідентичність.

Період радянської філософії, характеризувався пристосуванством до тієї політичної ситуації, яка мала місце у відповідному часовому відрізку розгортання такого типу філософування. Тому радянська філософія залежала від комуністичної ідеології. Функціонуючи у подібній площині, філософія втрачає імпульси креативного розвитку. А стосовно «радянської філософії» факт прямого підпорядкування філософії ідеологічним цілям партії.

Як наслідок, «радянська філософія» була штучно відгороджена практично від будь-яких сучасних їй віянь як світової філософії, так і власне філософії як такої, адже усі попередні філософські напрацювання піддавалися строгій цензурі і, відповідно, на фініші виходив продукт, який цілком влаштовував речників пропагованої ідеології, але не мав нічого спільного з філософією. Тим не менше до цієї монолітної філософської системи, яка існувала у штучній площині, усе ж таки проникали паростки світової філософії, які радянська людина отримувала не інакше, як через призму «нищівної» критики. Більше того, навіть у такому спотвореному варіанті західноєвропейська філософія була доступна лише невеликому колу «обраних». Як наслідок, утворився деякий замкнений цикл, де відбувався рух, який був позбавлений будь-якої можливості для еволюціонування. Це була філософія у самій собі, яка мала низку цікавих моментів. З одного боку, це практично абсолютна її залежність від партійної ідеології та беззаперечна віра марксистсько-ленінським авторитетам. З іншого – можемо спостерігати несміливі паростки прояву національних філософських традицій.

Радянські філософи мали змогу працювати практично лише в рамках діалектичного та історичного матеріалізму. Говорячи про штучність та примусовий характер радянської філософії, критик наводить такий аргумент, що коли радянська система зазнала краху, практично не залишилося справжніх ідейних філософів-марксистів, які б і далі продовжували розвивати основні постулати цієї філософії, а отже подібне може свідчити

лише про те, що задекларована філософія носила штучний та примусовий характер.

Напрямок:

Українське національне відродження в УСРР.
Націотворчі процеси в 20 – х роках ХХ століття в умовах
трансформації «націонал - комунізму» .

Адже практично жоден із професійних філософів, які так чи інакше мали відношення до творення радянського типу філософування, не підтримав її подальший розвиток після того, як нівелювався контроль та опіка з боку партії. У цьому випадку доречно припустити, що якихось цікавих та оригінальних концептів філософії, очевидно, так і не вибудувала.

Продовжуючи свої пошуки, науковець зазначає, що радянська філософія може бути цікавою для вивчення лише історикам, адже жодних здобутків чи то в плані оригінальних ідей чи постатей, чи в плані філософських досягнень вона не здійснила. Таким чином критик приходять до висновку, що штучна філософія могла розвиватися лише за умов, які у своїх вихідних принципах теж були доволі штучними.

Роблячи висновок, можна зазначити, що для того, щоб якісно рухатися далі, сучасним українським історикам філософії необхідно прагнути максимально об'єктивно відтворити загальну картину попереднього еволюціонування української філософії в цілому. Саме це у свою чергу дозволить сучасним науковцям сконцентруватися на формуванні української філософської традиції, яка буде якісно інша, нова із стрижневими ментальними характеристиками саме українського народу.

Література:

1. Галань Н. В. Філософсько-критичний дискурс у теоретичній спадщині українських радянських філософів 1920-х – 1930-х років : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.05 / Н. В. Галань. – Івано-Франківськ, 2015. – 198 с.
2. Гусев В. Ув'язнена філософія: діамат та істмат червоний позитивізм та червоний екзистенціалізм /В. Гусев // Філософська думка. – 2009. – Вип. 3. – С. 16-20.

УДК 94 (477) «1921/1991»

Федорова А.О.

Науковий керівник – Буланова І.В.

Харківський державний автотранспортний коледж

**Хвильовизм – як спроба пошуку національної ідентичності в умовах
націонал-комунізму 20-х років.**

Хвильовизм міг народитися саме в той історичний час, оскільки потреба національної ідентифікації гостро постала після падіння Російської імперії. В той час, за висловом П.Тичини «чернозем підвівся», як реакція на віками гноблення української культури, сумнівів в існуванні українського народу. Окупаційний режим поки що не утвердився остаточно, змушений був відступити до пори, адже в суспільстві ще були живі події української боротьби за незалежність. У тогочасну столицю Радянської України Харків, з'їхались молоді та талановиті письменники і поети, які наївно вважали, що вони активно будуватимуть нове життя в країні, визначатимуть напрямки розвитку України

У Харкові літератори об'єднувались в письменницькі організації, відкривались державні і кооперативні видавництва. Характерною рисою українського творчого процесу періоду українського національного відродження була його гостра соціально-філософська спрямованість. Особливо це стосувалося діяльності Миколи Хвильового (1893-1933рр.). Тим більше, що М.Хвильовий був особистістю харизматичною, справжній інтелектуальний лідер, він притягував людей до себе, як магніт. Український мемуарист Григорій Костюк про першу зустріч із М.Хвильовим написав: «Оцей непомітний маленький чоловічок, у темній косоворотці, в сандалях на босу ногу, з вихростою чуприною – оце Хвильовий? Оце той грізний полеміст, що потрясав і потрясає українським культурним і політичним

світом? Це той, хто вивів з рівноваги навіть самого Сталіна в Кремлі?»
[Костюк 1987: 253]

Напрямок:

Українське національне відродження в УСРР.
Націотворчі процеси в 20 – х роках ХХ століття в умовах
трансформації «націонал - комунізму» .

Як комуніст, з 1919р., М.Хвильовий стояв на класових позиціях у розв'язанні питань соціально-культурного будівництва, проте як патріот України не міг не бачити повної залежності України від Кремля і став представником опозиційної течії в середовищі комуністичної партії України – націонал-комунізму. Націонал-комунізм не ставив на меті утворення самостійної держави, але визнавав пріоритет національно-культурного розвитку над інтернаціональним. Відповідаючи на початок гонінь Хвильовий сказав: «Невже я зайвий чоловік, тому що люблю безумно Україну».

Віковий вибір напрямку, проблема, яку українці вирішують сторіччями, вибір між Заходом і Москвою, пробився навіть через комуністичну ідеологію і проявився в поглядах і гаслі М.Хвильового «Геть від Москви!», задля збереження власної ідентичності, свого шляху розвитку. М.Хвильовий у знаменитих памфлетах «Україна чи Малоросія», «Апологети писаризму» та інших, написаних під час дискусії 1925-1928рр., висунув вимоги негайної дерусифікації пролетаріату в Україні, дистанціювання української культури і суспільства від «російського диригента» взагалі. Хвильовий визначав напрям культурної політики України, орієнтованого на «психологічну Європу» (Європа, це досвід багатьох віків. Це Європа грандіозної цивілізації).

На цьому Хвильовий не зупинився і зазначив: «Українська економіка - не російська економіка і не може бути такою, хоч би тому, що оскільки українська культура, виростаючи зі своєї економіки, зворотно впливає на останню, остільки і наша економіка набирає специфічні форми і характер. Словом, Союз все таки залишається Союзом, і Україна є самостійна одиниця. М.Хвильовий був романтиком, але доба була не романтичною.

Дуже швидко, начебто літературна дискусія набула політичного змісту. Погляди Хвильового були піддані нищівній критиці з боку радянської влади. У листі «Товарищу Кагановичу та іншим членам ПБ ЦК ВКП(б)У від 26.04.1926р.

ОБЛАСНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
*Від Холодноярської республіки до УСРР: українці в умовах боротьби
за національну ідентичність.*

Погляди Хвильового були піддані нищівній критиці з боку радянської влади. М.Хвильовий намагався розтлумачити зміст висунутих гасел («Геть від Москви!», «До психологічної Європи», «Азіатський ренесанс»), пояснював опонентам, що зовсім не закликає до розриву політичного союзу з Радянською Росією. Сталін вказав на виступи Хвильового, як прояви поширення антиросійських настроїв в Україні. Лист став сигналом для цькування Хвильового, що закінчилось його самогубством.

Хвильовизм і сьогодні, попри історичну дистанцію, лишається актуальним, його перечитують, про нього сперечаються. Його гасло «Геть від Москви!» з'явилося навіть на рекламних плакатах президента України. Виявилось, що переважна кількість дискусій за останні сто років мало змінилися. Українці так само прагнуть відірватись від колишньої метрополії, і вважаючи єдину альтернативу в орієнтації на Європу.

Література:

1. Реабілітовані історією. Харківська область: К., - Х.: Оригінал, - Кн. 1: У 2-х ч., ч. 1. - 2005.
2. Реабілітовані історією. Харківська область: - К., - Х: Оригінал, - Кн. 1: У 2-х ч., ч. 2. - 2008. - 672 с.
3. Репресоване відродження. / Упорядники О.І. Сидоренко, Д.В. Табачник. - К.: Україна, 1993. - 399 с.
4. Шудрик І.О. Історія філософської думки в Слобідській Україні: монографія. - Х., Харківський держ. ун-т харч. та торгівлі. - Х., 2012. - 423 с.
5. Лавріненко Ю. А. Розстріляне відродження. Антологія 1917–1933. Київ: Просвіта, 2001. 983 с.
6. Турчина Л. В. М. Хвильовий в громадському житті України (20-ті – початок 1930-х рр.). Автореф. дис... канд. іст. наук. Запоріжжя, 1999. 20 с.
7. Костюк Г. Зустрічі і прощання. Спогади. Книга перша. - Едмонтон: Канадський інститут українських студій, Альбертський університет, 1987.

8. Хвильовий М. А хто сидить на лаві підсудних (До процесу «Спілки визволення України») // Харківський пролетар. 1930. 25 березня.

Зміст

Напрямок: **Холодноярська республіка.**

- 1. Акоюн В. Е. Науковий керівник Міненко Д. В.**
Харківський державний автомобільно-дорожній коледж
Лозівська філія. **Ларіон Загородній: справжній козак
Холодного Яру.** 4
- 2. Велентеєнко Т.С. Науковий керівник: Самойленко Т.В**
Комунальний заклад охорони здоров'я «Вовчанський медичний
фаховий коледж» Харківської обласної ради. **Історія
Холодноярської республіки – героїчний фрагмент боротьби
за незалежність України в 1918—1922 рр. в документах та
джерелах.** 5
- 3. Горло С.В. Науковий керівник Орел О.С.**
ВСП «Житлово-комунальний фаховий коледж Харківського
національного університету міського господарства імені
О. М. Бекетова». **Василь Чучупак та його місце в подіях
Холодноярської республіки.** 11
- 4. Єльніков Б. А. Науковий керівник Алексєнко С.М.**
Харківський машинобудівний коледж. **Холодноярська
республіка як вагома складова Української революції
1917- 1920х рр.** 14
- 5. Левченко Д.О.** Харківський радіотехнічний коледж.
**Холодноярська республіка як приклад самоорганізації
української громади.** 16
- 6. Плясуля К.В. Науковий керівник Миронова Т.Б.**
Харківський обласний медичний фаховий коледж . 40

Холодноярська республіка як форма самоорганізації українського народу. 18

7. Ципкіна А.С. Науковий керівник Орел О.С.
ВСП «Житлово-комунальний фаховий коледж Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова».
Іван Деркач та його роль в Холодноярській республіці. 22

Напрямок: **Українське національне відродження в УСРР. Націотворчі процеси в 20-х роках ХХ століття в умовах трансформації «націонал - комунізму»**

1. Гайденко С. В. Науковий керівник Калита І. А.
Харківський державний політехнічний коледж.
Битва за українізацію. Діяльність О. Шумського на посаді народного комісара освіти у 1924 – 1927 рр. 25

2. Гусейнова З.Н. Науковий керівник Яковенко К.П.
Харківський обласний медичний фаховий коледж.
Філософія в радянській Україні (20-ті початок 30-их років). 28

3. Данько Н.В. Науковий керівник Обченко О.М.
Харківський машинобудівний коледж. Літературна дискусія 1925-1928 р.р. та її значення для національно-культурного відродження в УСРР. 31

4. Рюма О.С. Науковий керівник Смолянова О.В.
Лозівська філія Харківського державного автомобільно-дорожнього коледжу. **Феномен української радянської філософії.** 34

5. Федорова А.О. Науковий керівник Буланова І.В.
Харківський державний автотранспортний коледж.
Хвильовизм – як спроба пошуку національної ідентичності

**ВІД ХОЛОДНОЯРСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ДО УСРР:
УКРАЇНЦІ В УМОВАХ БОРОТЬБИ ЗА
НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ**

*Збірник матеріалів
обласної науково – практичної конференції*

в авторській редакції

Дизайн та верстка С.М. Алексенко

Друк: Копі-центр NOVA print

61007, м. Харків, вул. Миру, 20 тел: 095 591 19 05 e-
mail:t.novaprint@gmail.com